

Dostopnost za ranljive skupine v Arhivu Republike Slovenije

Accessibility for vulnerable groups in the Archives of the Republic of Slovenia

Antun Smerdel¹

IZVLEČEK: Ena ključnih nalog v projektu e-ARH.si: ESS 2016–2020/2021 je bila zagotavljanje dostopnosti za ranljive skupine. Za doseg tega cilja smo v projektno ekipo vključili osebe z oviranostmi. V okviru tega projekta je bilo prilagojenih več kot 2100 tipsko različnih enot arhivskega gradiva, prav tako smo za ranljive skupine prilagodili spletne strani vseh šestih pokrajinskih arhivov. Razvili smo spletišče Virtualna arhivska čitalnica, ki je ravno tako dostopna za ranljive skupine. Aktivno smo sodelovali pri prilagajanju državnega portala gov.si. Trenutno poteka projekt e-ARH.si: NOO 2022 – 2025/2026, v okviru katerega je zaposlena slepa oseba. Čeprav projekt nima namenskih sredstev za razvoj novih prilagoditev, smo zavezani k vzdrževanju obstoječe dostopnosti in zagotavljanju, da so nove storitve in informacijska orodja dostopni.

KLJUČNE BESEDE: ranljive skupine, prilagoditve, spletna dostopnost, arhivsko gradivo

ABSTRACT: One of the key tasks of the e-ARH.si: ESS 2016–2020/2021 project was ensuring accessibility for vulnerable groups. To achieve this goal, we included individuals with disabilities in the project team. As part of this project, more than 2,100 different types of archival records were adapted, and the websites of all six regional archives were adjusted for vulnerable groups. Also, we developed the Virtual Archive Reading Room (VARR), which is equally accessible to these groups. Additionally, we actively participated in adapting the national portal gov.si. Currently, the e-ARH.si: NOO 2022–2025/2026 project is underway, employing a visually impaired individual as part of the team. Although this project does not have dedicated funding for the development of new accessibility adaptations, we remain committed to maintaining existing accessibility and ensuring that new services and informational tools are accessible.

KEYWORDS: vulnerable groups, adaptations, web accessibility, archival records

1 Uvod

Arhivi so ustanove, ki hranijo gradivo o posameznikih, njihovih prednikih, zdravstvenih podatkih, formalnopravnih dejstvih in o njihovem premoženju. To gradivo lahko igra ključno vlogo v različnih postopkih, saj lahko posamezniku, na primer v sodnem postopku, bistveno spremeni življenje. V takšnih situacijah je še posebej pomembno, da imajo vsi, vključno z invalidnimi osebami, dostop do arhivskega gradiva. Če ta dostop ni omogočen, ga ranljive skupine ne morejo pregledati in po potrebi uporabiti kot dokazno gradivo, kar lahko vodi do resnih posledic, na primer nepravilne kazni ali izgube pravic, ki bi jim pripadle.

Prispevek temelji na istoimenski predstavitvi, izvedeni 23. oktobra 2024 na konferenci COBISS.

¹ Antun Smerdel, univ. dipl. ing. ekon., magistrski študent na Univerzi Alma Mater, Arhiv Republike Slovenije, Slovenija, antun.smerdel@gov.si.

Da bi se izognili takšnim situacijam, je nujno zagotoviti dostopnost arhivskega gradiva vsem, tudi ranljivim skupinam. Arhivsko gradivo je del kulturne dediščine, zato je njegova dostopnost ključnega pomena za vse prebivalce, vključno s tistimi, ki se soočajo z različnimi ovirami. Arhivi bi morali tej problematiki posvečati večjo pozornost in aktivno iskati rešitve za izboljšanje dostopnosti.

V Arhivu Republike Slovenije smo v okviru projekta e-ARH.si ESS 2016–2020/2021 veliko časa in sredstev namenili zagotavljanju dostopnosti za ranljive skupine. Da bi prilagoditve ustrezale dejanskim potrebam teh skupin, smo v projektno ekipo vključili tudi pripadnike ranljivih skupin. S tem smo zagotovili, da so bile prilagoditve izvedene v sodelovanju z uporabniki, ki so jih najbolj potrebovali.

2 Projekt e-ARH.si ESS 2016 2020/2021

Poslanstvo slovenske javne arhivske službe in sistema e-ARH.si kot njenega integralnega dela je vrednotenje, pridobivanje, strokovna obdelava, ohranjanje in omogočanje uporabe nacionalne arhivske kulturne dediščine Republike Slovenije v elektronski obliki. Vizija projekta je bila omogočiti dostop do najboljših e-rešitev za ohranjanje in uporabo elektronskega arhivskega gradiva (eAG) vsem uporabnikom, ne glede na njihovo lokacijo ali morebitne ovire. S tem smo želeli postati ena vodilnih institucij na področju inovacij e-arhiviranja v Sloveniji, Evropski uniji in širši regiji jugovzhodne Evrope. (gov.si, 2022).

V okviru projekta e-ARH.si ESS 2016 - 2020/2021² smo razvili orodja in postopke za strokovno in celovito obdelavo elektronskega arhivskega gradiva od prevzema, vrednotenja, strokovne obdelave, dolgoročne hrambe do zagotavljanja dostopnosti gradiva uporabnikom tudi na daljavo.

Ob teh ključnih nalogah smo posebno pozornost namenili dostopnosti za ranljive skupine. Ker nismo strokovnjaki na tem področju, smo najprej izvedli temeljito analizo potreb različnih ranljivih skupin, raziskali možnosti za realizacijo prilagoditev in opredelili, katere prilagoditve lahko izvedemo sami.

Pri tem smo se opirali na relevantno zakonodajo, ki zajema:

- *Konvencijo o pravicah invalidov* (gov.si, 2007),
- *Zakon o izenačevanju možnosti invalidov* (Pravno-informacijski sistem Republike Slovenije, 2010),
- *Akcijski program za invalide 2014–2021* (gov.si, 2014),
- *Zakon o dostopnosti spletišč in mobilnih aplikacij* (Pravno-informacijski sistem Republike Slovenije, 2018).

Naš slogan, ki je vodilna misel projekta, je: *»Invalidnost posameznika ne sme ovirati pri spoznavanju svoje preteklosti ali slovenske kulturne dediščine.«*

3 Kdo so ranljive skupine?

Za ljudi, ki smo jih včasih z eno besedo poimenovali »invalidi«, danes v Sloveniji uporabljamo več izrazov, kot so: ranljive skupine, ljudje z oviranostmi, ljudje s posebnimi potrebami, ljudje z manj priložnostmi in podobno. Žal nobeden od teh izrazov ni splošno uveljavljen kot

² Več o projektu na naslovu <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/projekt-e-arh-si/> (6. 12. 2024).

standard. Ne glede na to, kateri izraz uporabimo, se vedno najdejo posamezniki ali skupine, ki menijo, da je izraz neustrezen.

Odločili smo se za uporabo izraza *ranljive skupine*, saj menimo, da je ta izraz najbolj razširjen v širši javnosti, sprejet v strokovnih krogih in najmanj podvržen kritikam tistih, ki jih opredeljuje. Kljub temu se zavedamo, da očitkom glede ustreznosti izraza ni mogoče povsem ubežati.

Pojem *ranljive skupine* je zelo širok in vključuje številne skupine ljudi z različnimi oviranostmi. Statistični podatki kažejo, da je približno tretjina prebivalcev Slovenije pripadnikov ranljivih skupin po vsaj enem kriteriju. Ta odstotek se z leti povečuje, predvsem zaradi staranja prebivalstva.

Naša vizija je odpraviti ovire za dostop do arhivskega gradiva za čim širši krog uporabnikov. Vendar pa finančne, arhitekturne in kadrovske omejitve preprečujejo, da bi lahko odpravili ovire za vse. Zato smo se osredotočili na tiste skupine, ki se pri dostopanju do arhivskega gradiva soočajo z največjimi težavami. To so:

- ljudje s senzorno oviranostjo; to so posamezniki z motnjami vida, sluha ali vonja;
- ljudje z gibalno oviranostjo; to so posamezniki, ki imajo težave pri gibanju rok ali nog, tisti s težavami s fino motoriko ali tisti, ki določenih gibov sploh ne morejo izvajati.

Pred kratkim se je Arhiv Republike Slovenije preselil v novo stavbo, kar je omogočilo pomembne izboljšave na področju dostopnosti za gibalno ovirane osebe. Nova infrastruktura je prilagojena za njihove potrebe in predstavlja pomemben korak naprej pri zagotavljanju enakopravnega dostopa do arhivskega gradiva.

4 Oprema v čitalnicah

Naša prizadevanja na področju dostopnosti so namenjena zagotavljanju enakih možnosti za vse uporabnike, saj verjamemo, da je kulturna dediščina pravica vseh, ne glede na njihove omejitve.

Ugotovili smo, da pogosto zadostujejo že manjše prilagoditve, da nedostopen dokument postane dostopen. S pravimi pripomočki si lahko uporabniki gradivo delno prilagodijo tudi sami, kar močno povečuje njihovo avtonomijo pri uporabi arhivskega gradiva. Zato smo v okviru projekta e-ARH.si ESS 2016 - 2020/2021 opremili čitalnice vseh sedmih javnih arhivov s specializirano opremo za senzorno ovirane uporabnike.

4.1 Oprema za slepe uporabnike

Za slepe uporabnike smo čitalnice opremili z naslednjimi pripomočki (slika 1):

- brajeve vrstice,
- bralniki zaslona,
- večnamenske naprave z optičnimi bralniki,
- orodja za strojno prepoznavanje besedila (OCR),
- slušalke za nemoteno uporabo zvočnih vsebin.

4.2 Oprema za slabovidne uporabnike

Za slabovidne uporabnike smo zagotovili:

- velike računalniške zaslone,
- programsko opremo za povečavo zaslona,
- namizne elektronske lupe,
- prenosne elektronske lupe,
- komplet različnih ročnih lup,
- namizne LED-svetilke za izboljšanje osvetlitve.

4.3 Oprema za gluhe in naglušne uporabnike

Za gluhe in naglušne uporabnike smo čitalnice opremili s:

- prenosnimi FM-sistemi z indukcijskimi zankami,
- orodjem Text-to-Top, namenjenim sprotni transkripciji besedila.

Slika 1: Oprema arhivskih čitalnic s tehnološkimi rešitvami za dostopnost arhivskega gradiva (vir: Arhiv Republike Slovenije, projekt e-ARH.si: ESS 2016–2020/2021).

4.4 Dodatno delovno mesto za slepo osebo

Posebno delovno mesto za slepo osebo smo opremili z vso potrebno opremo, ki omogoča učinkovito in samostojno delo, vključno s specializiranimi računalniškimi pripomočki in prilagoditvami za delo z arhivskim gradivom.

5 Prilagajanje arhivskega gradiva

Kot cilj smo si zastavili prilagoditev 1000 enot arhivskega gradiva, pri čemer smo si zadali izziv, da prilagodimo vsaj eno enoto vsake vrste gradiva. Določene vrste gradiva, kot so fotografije,

spisovno gradivo in avdioposnetki, smo lahko prilagodili sami, saj te prilagoditve niso zahtevale posebnega strokovnega znanja zunaj naše ekipe.

Pri zahtevnejših projektih, ki zajemajo na primer prilagoditev kopije srednjeveške listine s pečatom, filmskega gradiva in makete avtomobila, pa smo morali vključiti strokovnjake z različnih področij. Ti projekti so zahtevali specifične tehnične in umetniške kompetence, ki so presegale naše zmogljivosti.

Posebno prednost smo imeli zaradi sodelavca, ki je bil slep in se je že pred zaposlitvijo intenzivno ukvarjal s področjem spletne dostopnosti. Njegove izkušnje so nam omogočile, da smo številne naloge s tega področja opravili znotraj ekipe, obenem pa smo lahko ponudili podporo tudi regionalnim arhivom pri njihovih prizadevanjih za izboljšanje dostopnosti.

Prilagoditev arhivskega gradiva ni le tehnični izziv, temveč tudi priložnost za zagotavljanje enakih možnosti dostopa do kulturne dediščine za vse uporabnike, ne glede na njihove ovire. Naše delo na tem področju je pomemben korak k večji inkluzivnosti in družbeni pravičnosti.

5.1 Srednjeveška listina s pečatom

Izdelali smo kopijo *Ustanovne listine cistercijskega samostana Kostanjevica na Krki (SI AS 1063/7, 1249 V. 8., s. I.* (Virtualna arhivska čitalnica, 2024c), ki je še posebej pomembna za slepe in slabovidne uporabnike (slika 2).

Slika 2: Listina s pečatom (levo: original, desno: kopija) (vir: Arhiv Republike Slovenije, projekt e-ARH.si: ESS 2016–2020/2021).

Ti lahko s tipanjem dobijo občutek, kako je listina videti, hkrati pa je kopija dostopna tudi vsem drugim obiskovalcem, ki jih zanima, kako je takšno gradivo videti in otipati.

Originalne pergamentne listine v slovenskih arhivih in muzejih so izjemno dragocene in občutljive, zato ni dovoljeno, da bi se jih fizično dotikali. Kopija te listine omogoča, da obiskovalci otipajo pergament in dobijo občutek, kakšna je njegova struktura na otip.

Poseben izziv je predstavljala izdelava kopije pečata, saj se originalne listine in pečata ne smemo fizično dotikati z nobenim predmetom ali napravo. Rešitev smo našli v uporabi sodobnih tehnologij. S Fakulteto za strojništvo Univerze v Ljubljani smo se dogovorili za izdelavo 3D-posnetka pečata. Ta proces je zahteven, saj mora biti izveden strokovno, kakovostno in varno za original.

Na podlagi 3D-posnetka so nato izdelali 3D-kopijo originalnega pečata in dva kovinska pečatnika. V Narodnem muzeju Slovenije so iz 3D-kopije pripravili silikonski kalup. Izziv je bil tudi izbrati pravi vosek in najprimernejši sukanec za pečatno vrstico. Prvi poizkusni odtisi s kovinskima pečatnikoma so bili neuspešni zaradi nepravilne sestave voska in neustrezne temperature med odtiskovanjem.

Besedilo listine smo ročno prepisali na pergament, kar je zahtevalo posebna kaligrafska znanja in izkušnje. Pri takšnem zapisu se ne smejo pojaviti napake, saj jih na pergamentu ni mogoče izbrisati. Prepis je izvedla priznana slovenska kaligrafinja, ki je dokazala svoje strokovne reference in znanje za izvedbo te zahtevne naloge.

Ko so bili vsi sestavni deli izdelani, je bilo treba:

- umestiti vrstico na kopijo pergamentne listine,
- vlititi pečat na kopijo listine,
- izdelati zaščitno škatlo za listino.

Na koncu smo se morali odločiti, ali kopijo listine prepogniti ali ne. Pergament je namreč po prepogibu nemogoče povsem poravnati. Ker pa smo izdelovali kopijo točno določene listine, ki je bila originalno prepognjena, smo se odločili, da tudi kopijo ustrezno prepognemo.

S to nalogo smo ne le ohranili dostop do kulturne dediščine, temveč tudi omogočili izkušnjo, ki je enakovredna dotiku originala, s čimer smo slepim in slabovidnim omogočili boljše razumevanje zgodovinskega gradiva.

5.2 3D-maketa avtomobila

Sodobne tehnologije, kot je 3D-tisk, smo želeli uporabiti za izdelavo prilagoditve za ranljive skupine. Razmišljali smo o različnih možnostih, kot so zemljevidi, stavbe in maketa avtomobila. Pri analizi smo ugotovili, da bi bil tipljiv zemljevid primeren le za razmeroma majhno geografsko območje, sicer bi bil prevelik, dražji za izdelavo in neroden za hrambo. Podobne težave smo ugotovili tudi za izdelavo maket stavb. Zaradi tega smo se odločili za izdelavo 3D-makete avtomobila.

Navdih za projekt smo našli v arhivskem gradivu, filmu ***Naš avto***, ki ga hranimo v Arhivu Republike Slovenije (Virtualna arhivska čitalnica, 2024e). Glavni lik filma je avtomobil, ki je bil že ob snemanju filma leta 1962 starodobnik. Izbrani izvajalec je izziv z veseljem sprejel in risal

avtomobil med dopustom v kampu. Kmalu se je izkazalo, da je projekt zahtevnejši, kot je bilo sprva videti.

Prvi korak je bil ugotoviti, kateri model avtomobila je predstavljen v filmu. Preiskali smo gradivo iz lastnega arhiva, Slovenske kinoteke in Tehniškega muzeja Slovenije. Čeprav je gradiva veliko, nismo imeli časa pregledati vsega, poleg tega pa podatka o modelu avtomobila v snemalnih knjigah verjetno niti ni. Na podlagi analize smo ugotovili, da gre za model Buick Master 6, ki so ga proizvajali v letih 1926 in 1927. Ker makete tega avtomobila še nihče ni izdelal, tudi načrtov ni bilo na voljo. Izvajalec je moral avtomobil narisati popolnoma na novo, do zadnje podrobnosti, pri čemer si je pomagal zgolj s fotografijami, izrezanimi iz filma.

Ko je bila maketa izdelana, je bilo treba avtomobil še pobarvati. Tukaj smo naleteli na dilemo, ali je bil avtomobil črn ali rdeč. Film je sicer črno-bel, vendar analiza barv lahko pokaže, ali je bil predmet črn ali druge barve. Analiza je pokazala, da je bil avtomobil črn. Zmedo je povzročil promocijski plakat za film, na katerem je bil avtomobil rdeč. Dodatne informacije smo skušali pridobiti od nekdanjih lastnikov avtomobila. Našli smo sina lastnika, ki je bil ob uporabi avtomobila star sedem let in se je nedvomno spomnil, da je bil avtomobil črne barve.

Končna maketa je na voljo vsem obiskovalcem arhiva (slika 3). Za slepe in slabovidne predstavlja izjemen pripomoček, ki jim omogoča, da si z dotikom natančno predstavljajo, kakšen je bil glavni lik iz filma *Naš avto*. Hkrati pa maketa omogoča vpogled v obliko in videz avtomobilov iz dvajsetih let 20. stoletja ter približuje zgodovinsko gradivo širšemu krogu uporabnikov.

Slika 3: Avto iz filma *Naš avto* – model Buick Master 6 (levo: original, desno: maketa, izdelana s 3D-tiskom) (vir: Arhiv Republike Slovenije, projekt e-ARH.si: ESS 2016–2020/2021).

5.3 Film *To so gadi*

Ker hranimo obsežno zbirko filmskega gradiva, smo želeli za ranljive skupine prilagoditi vsaj en film. Ključni pogoj za tak projekt je pridobitev dovoljenja lastnikov avtorskih pravic. Lastniki pravic za film *To so gadi* so bili nad našo idejo navdušeni, kar nam je omogočilo začetek prilagoditve. (Virtualna arhivska čitalnica, 2024d)

Prilagajanje filma je finančno zahteven projekt, zato je izbira filma ključnega pomena. Film mora biti prepoznaven, s pozitivnim ugledom in tehnično primeren za prilagoditev. Film *To so gadi* izpolnjuje vse te kriterije. Pri tehnični oceni smo morali preveriti, ali je v dialogih dovolj

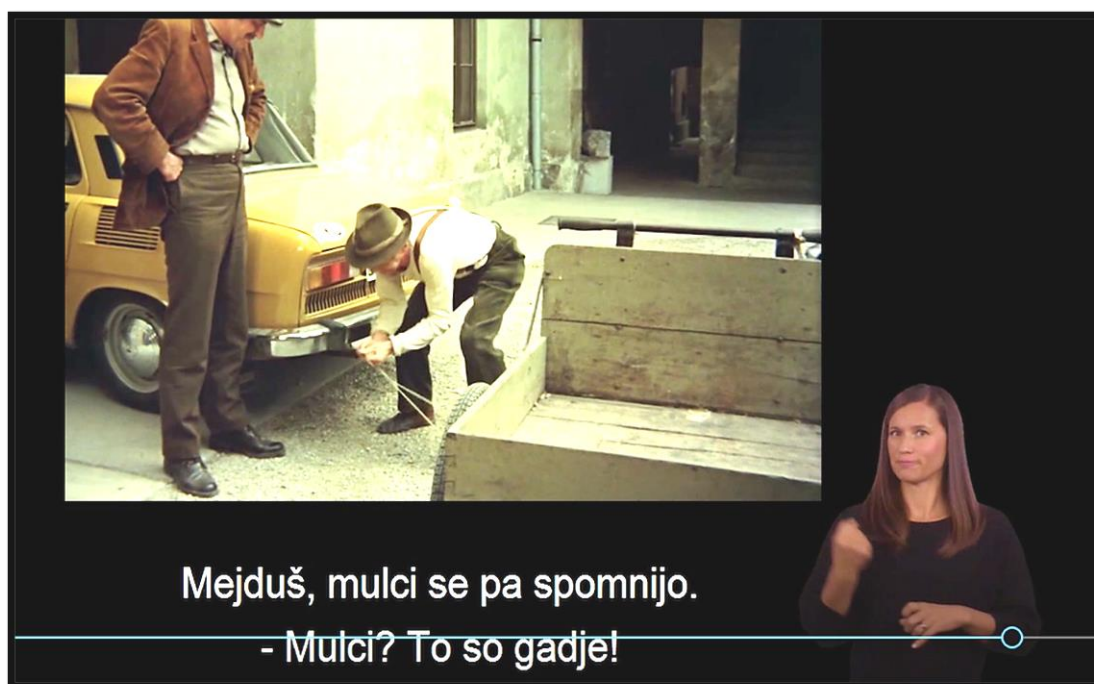
premorov za vključitev zvočnega opisa, saj se dialog in zvočni opis ne smeta prekrivati. Izbrana zvočna opisovalka je ocenila, da je film tehnično primeren za opremljanje z zvočnim opisom.

Prilagajanje filma zahteva strokovna znanja, ki jih nismo imeli, zato smo vključili strokovnjake z različnih področij. Projekt je vključeval:

- zvočnega opisovalca,
- strokovnjaka za pripravo podnapisov,
- videotolmača,
- tehnika, ki je združil vse prilagoditve v en končni izdelek.

Izbira zvočnega opisovalca ni zgolj tehnična, temveč tudi umetniška odločitev. Vsak opisovalec ima svoj slog, barvo glasu in način izbora besedišča, kar vpliva na subjektivno dožemanje končnega izdelka. Čeprav je nemogoče zadovoljiti vse uporabnike, smo prepričani, da je bila naša izbira dobra, saj nismo prejeli nobenih pritožb slepih gledalcev.

Prilagojen film vključuje vse tri prilagoditve – zvočni opis, podnapise in videotolmača –, pri čemer uporabnik lahko izbere posamezno prilagoditev ali kombinacijo, ki jo želi. Film je bil pripravljen v formatih MOV in MP4, poleg tega pa tudi v formatu DCP, primernem za predvajanje v kinematografih. (slika 4)

Slika 4: Prilagojen film *To so gadi* – zvočni opis, podnapisi in videotolmač (vir: Arhiv Republike Slovenije, projekt e-ARH.si: ESS 2016–2020/2021).

Za premiero prilagojenega filma *To so gadi* smo v Slovenski kinoteki organizirali dogodek, namenjen ranljivim skupinam. Naš cilj je bil, da zvočni opis slišijo le tisti, ki ga potrebujejo ali želijo, brez motenja drugih gledalcev. Za to smo uporabili konferenčno opremo, kar je predstavljalo tehnični izziv. Montažer filma je moral zvočni opis usmeriti na ločene kanale, medtem ko so tehniki v Slovenski kinoteki usmerili zvok filma na ozvočenje, zvok zvočnega opisa pa na konferenčno opremo, ki je zagotavljala signal po celotni dvorani.

Projekcijo je obiskalo nepričakovano veliko število slepih, slabovidnih, gluhih in naglušnih gledalcev. Dogodek je bil izjemno pozitivno sprejet. Gluhi gledalci so lahko film spremljali skupaj s svojimi prijatelji in sorodniki ter se po projekciji pogovarjali o vsebini filma, ne pa o detajlih, ki bi jih sicer pogrešali. Slepí gledalci, ki so film večinoma že poznali, so z zvočnim opisom pridobili do 40 % več informacij o dogajanju, kar jim je omogočilo bogatejšo izkušnjo ogleda.

Projekt je dokazal, da je s premišljeno izbiro, sodelovanjem strokovnjakov in uporabo sodobne tehnologije mogoče narediti filmsko gradivo dostopno širšemu krogu ljudi in s tem približati kulturno dediščino ranljivim skupinam.

5.4 Prilagajanje fotografij

Fotografije in drugo grafično gradivo predstavljajo eno najbolj nedostopnih oblik arhivskega gradiva za slepe in slabovidne uporabnike. Prilagajanje takšnega gradiva zahteva veliko časa, natančnosti in človeškega angažmaja.

Čeprav so različna orodja, ki temeljijo na umetni inteligenci, pri opisovanju fotografij zelo uporabna, se njihova učinkovitost omejuje na prepoznavanje predmetov iz sodobnega časa. Pogosto jim manjkajo informacije o starih predmetih, ki se danes ne uporabljajo več, a so pogosti na starejših črno-belih fotografijah. Vlak izpred šestdesetih let na primer je videti povsem drugače kot sodobni vlak, kar lahko privede do napačnega opisovanja.

Zato smo se lotili ročnega opisovanja več kot 1800 fotografij iz fonda SI AS 1460/1 Fotografsko gradivo Zavoda za slepo in slabovidno mladino v Kočevju in Ljubljani, 1919–1984 (Virtualna arhivska čitalnica, 2024g). Vse fotografije smo tudi digitizirali in so dostopne prek Virtualne arhivske čitalnice. Preden smo fotografije digitizirali in opisali, jih je bilo treba očistiti in razvrstiti.

Moški stoji pred vhodom v jamo in gleda v temno luknjo. Oblečen je v staromodne sivo-črne hlače in jakno. Na glavi ima kapo, v levi roki pa cigareto. Na tleh za njegovim hrbtom je zvitek debele vrvi.

Slika 5: Opis fotografije iz dokumentarca Legendarni drenovci, (vir: Arhiv TV Slovenija, dokumentarni film "Legendarni drenovci").

Uporabili smo metodo zvočnega opisovanja in si predhodno postavili priporočila za opisovanje. Natančnost opisa, dolžina, poudarki in stopnja objektivnosti ali subjektivnosti so

vedno prilagojeni namenu opisa. Namen našega opisovanja je bil uporabniku podati osnovne informacije o vsebini fotografije. (slika 5)

Naša priporočila za opisovanje fotografij:

- Opisovanje fotografij naj bo skupinsko delo vsaj dveh oseb.
- Vsaj eden v skupini naj bo slepa oseba, ki bo pomagala preveriti uporabnost opisa.
- Fotografije je treba opisovati objektivno in brez čustvenih vplivov.
- Opisovalec ne sme izražati svojih čustev ali osebnega mnenja, ki temelji na ugibanjih.
- Opis mora biti tehničen, jasen in nedvoumen. Uporabljati je treba natančne besede in fraze.
- Če vsebuje fotografija veliko podrobnosti, je treba izpostaviti bistvene informacije.
- Opis naj bo dolg od dva do tri stavke.
- Če so na voljo podatki o lokaciji, času, imenih ali funkcijah oseb, jih lahko vključimo v opis.
- Ljudje morajo biti opisani brez osebnega pridiha.
- Za težko določljive podatke, kot je starost, uporabimo izraze, kot so: srednjih let, starejši, najstnik, sredi dvajsetih itd.
- Predmete, ki so jasno razpoznavni, je treba poimenovati pravilno, tudi če gre za strokovne izraze.
- Pri sklopih fotografij lahko ljudi, ki se pogosto pojavljajo, opišemo enkrat in jih kasneje omenjamo z imeni.
- Opisi morajo biti slovnično pravilni in strukturirani.
- Namen opisa je uporabniku kar se da kratko in jedrnato predstaviti vsebino fotografije. Prednost naj ima tehnična pravilnost pred lepoto izražanja.
- Opise fotografij lahko primerjamo z besedili, kot so navodila za uporabo naprave – namen opisa je uporabniku ponuditi jasne in praktične informacije.

Naše delo na tem področju dokazuje, da lahko z natančnostjo, sodelovanjem in strukturiranim pristopom tudi najbolj nedostopno grafično gradivo približamo slepim in slabovidnim uporabnikom. S tem izboljšujemo dostopnost kulturne dediščine za širši krog ljudi.

5.5 Prilagajanje spisovnega arhivskega gradiva

Večina spisovnega arhivskega gradiva je še vedno v papirni obliki, ki je za slepe uporabnike nedostopna. Da bi to gradivo naredili dostopno, ga je treba optično prebrati z uporabo funkcije strojne prepoznave besedila (OCR). Čeprav imamo lahko gradivo že v digitalni obliki, je brez izvedenega OCR-postopka za slepe uporabnike še vedno nedostopno. Zato je izvedba OCR-postopka ključnega pomena za prilagajanje takšnega gradiva.

Tudi po izvedbi OCR pa dostopnost ni vedno zagotovljena. Uspešnost strojne prepoznave besedila je odvisna od ohranjenosti gradiva pred digitalizacijo in od vrste pisave.

Dobro ohranjeno gradivo s tipkanim besedilom pogosto omogoča zelo kakovostne rezultate prepoznave.

Gradivo z rokopisom je praviloma neustrezno za OCR, saj strojna prepoznavna rokopisa običajno ni uspešna. Na voljo so orodja, ki se lahko naučijo prepoznati določen rokopis, vendar

je to smiselno le pri velikih količinah gradiva, kjer je uporabljena ista pisava. Pri manjših količinah je ročno pretipkavanje hitrejše in učinkovitejša rešitev.

Pogosto najdemo dokumente, ki so deloma tipkani, vsebujejo pa tudi rokopisne opombe. Takšna kombinirana gradiva predstavljajo poseben izziv, saj orodja za OCR rokopisnih delov ne prepoznajo, kar pomeni, da slepa oseba ostane prikrajšana za to vsebino.

Najbolj učinkovit in zanesljiv način prilagajanja spisovnega arhivskega gradiva je kombinacija avtomatizacije in ročnega dela. Najprej izvedemo OCR, nato pa napake in pomanjkljivosti ročno popravimo. Tako zagotovimo, da je gradivo popolnoma dostopno in uporabno. Po tej metodi smo prilagodili 120 različno dolgih dokumentov iz fonda SI AS 1460 Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana, 1919–1984 (Virtualna arhivska čitalnica, 2024f).

S tem smo slepim uporabnikom omogočili dostop do arhivskega gradiva, ki je bilo prej nedostopno, in hkrati izboljšali kakovost in natančnost digitalnih zapisov, kar koristi tudi širši javnosti. Tak pristop je pomemben korak pri zagotavljanju inkluzivnosti arhivskih zbirk.

5.6 Prilagajanje zvočnih posnetkov

Zvočni posnetki predstavljajo obliko arhivskega gradiva, ki je za gluhe in naglušne ljudi delno ali popolnoma nedostopna. Prilagoditev takšnega gradiva se izvaja z izdelavo transkripcije oziroma dobesednega prepisa zvočne vsebine. Ta postopek je mogoče izvesti ročno ali z uporabo specializiranih orodij za avtomatsko transkripcijo.

Ročno prepisovanje je dolgotrajen način dela, vendar je v nekaterih primerih edina izvedljiva možnost. Nasprotno pa so orodja za avtomatsko transkripcijo hitra in učinkovita, vendar delujejo zanesljivo le pri visokokakovostnih posnetkih, ki imajo:

- jasno in razumljivo zvočno vsebino,
- minimalne šume in zvoke iz ozadja,
- govorce, ki govorijo standardno in brez narečnega naglasa.

Pri slabših posnetkih ali neprofesionalnih govornicah, ki govorijo narečno, požirajo črke ali imajo nejasno izgovorjavo, avtomatska orodja pogosto naredijo veliko napak. V takih primerih je potrebna odločitev, ali je bolj smiselno vložiti čas v ročno prepisovanje ali pa nekaj ur posvetiti popraviljanju napak v avtomatski transkripciji.

S kombinacijo obeh pristopov – avtomatske transkripcije in ročnega popravljanja – smo uspeli prilagoditi 210 avdiokaset iz fonda SI AS 2057 Urada Vlade Republike Slovenije za informiranje, 1972–2001 (Virtualna arhivska čitalnica, 2024h). Prilagojeni zvočni posnetki omogočajo dostopnost vsebin tudi gluhim in naglušnim uporabnikom, hkrati pa transkripcije postanejo uporabne za iskanje, analizo in interpretacijo gradiva tudi širši javnosti.

6 Spletna dostopnost

Spletna dostopnost pomeni, da so informacije in storitve na spletu dostopne vsem, in to kadarkoli in ne glede na njihove morebitne ovire. S porastom števila uporabnikov spletnih storitev se povečuje tudi delež ljudi s posebnimi potrebami, ki potrebujejo prilagojen dostop. Dostopnost vključuje vse vidike, ki uporabnikom omogočajo krmarjenje po spletnih straneh, dostop do vsebin in izvedbo želenih akcij. Za ljudi, ki so pogosto fizično in socialno izolirani,

informacijska tehnologija odpira vrata do informacij, socialne vključenosti, kulturnega udejstvovanja, možnosti zaposlitve in dostopa do potrošniških dobrin.

6.1 Evropski okvir za spletno dostopnost

Potrebo po spletni dostopnosti so evropske institucije prvič izpostavile leta 1999. Od takrat so bile sprejete številne iniciative, blogi (Krajnc, 2021) in dokumenti, kot so evropska strategija o invalidnosti (Evropska komisija, 2010), evropski akcijski načrt za e-upravo (Nemec Žužek, A., 2016), evropska digitalna agenda (Petit, A. et al., 2024) in druge. Pomemben mejnik je bil 11. december 2008, ko je Evropska komisija sprejela Web Content Accessibility Guidelines 2.0 (WCAG, Smernice za dostopnost spletnih vsebin 2.0) (W3C, 2008).

Ker e-storitve v prihodnosti postajajo ključno orodje za vsakdanje življenje, obstaja tveganje, da bodo invalidi in starejši izključeni zaradi tehničnih ovir pri uporabi spleta. S standardiziranim oblikovanjem spletnih strani je mogoče preprečiti večino teh težav, vendar se te tehnike še vedno ne uporabljajo sistematično. Hkrati razvoj orodij za oblikovanje spletnih strani hitro napreduje in se vse bolj osredotoča na vizualne elemente, ki pogosto niso prilagojeni za bralnike zaslona.

6.2 Vloga W3C in WCAG

Organizacija World Wide Web Consortium (W3C, Konzorcij za svetovni splet) pomaga razvijati smernice in priporočila za pripravo spletnih strani (W3C, 2024). S sledenjem tem smernicam lahko zagotovimo, da spletne vsebine postanejo dostopne vsem uporabnikom, ne glede na njihove omejitve. Od 23. septembra 2020 naprej morajo vse spletne strani javnih institucij v Sloveniji izpolnjevati zahteve Zakona o dostopnosti spletišč in mobilnih aplikacij (ZDSMA). Ta zakon temelji na harmoniziranem standardu EU EN 301 549 V2.1.2, ki se pri spletni dostopnosti sklicuje na priporočila WCAG.

6.3 Prilagoditve v Arhivu Republike Slovenije

Kot zavezanci ZDSMA v Arhivu Republike Slovenije upoštevamo zakonodajne zahteve. Ne glede na to smo že pred uveljavitvijo zakona začeli prilagajati našo spletno stran in njene vsebine. V tem obdobju se je vzpostavil portal gov.si, kjer objavljamo naše vsebine, zato smo aktivno sodelovali pri prilagajanju tega portala.

ZDSMA dopušča tudi izjeme, ko vsebin ni treba prilagoditi standardom WCAG. Pri nas lahko to vključuje:

- pisarniške datoteke, objavljene pred 23. septembrom 2018, razen če so potrebne za upravne postopke;
- predhodno posnete medijske vsebine, objavljene pred 23. septembrom 2020;
- vsebine v živo predvajanih medijskih dogodkov;
- spletne zemljevide in kartografske storitve, če so ključne informacije zagotovljene na dostopen način;
- vsebine, ki jih dodajo tretje osebe in niso pod nadzorom ali financiranjem zavezanca;
- reprodukcije del kulturne dediščine, ki jih zaradi tehničnih omejitev ali zahteve po ohranjanju kakovosti ni mogoče v celoti prilagoditi;
- arhivirane spletne vsebine, ki niso posodobljene po 23. septembru 2019 in niso potrebne za upravne postopke.

Čeprav se zavedamo, da vsega gradiva zaradi omejenih virov ni mogoče prilagoditi, si prizadevamo za čim širšo dostopnost našega arhivskega gradiva. Na žalost pa v nekaterih primerih zaradi pomanjkanja človeških ali finančnih virov prilagoditev ni izvedljiva. Kljub temu ostajamo zavezani temu, da omogočimo dostopnost naših vsebin čim širšemu krogu uporabnikov.

6.4 Portal gov.si

Portal gov.si (2024) je bil prvotno ustvarjen brez upoštevanja dostopnosti za ranljive skupine, zaradi česar so bile mnoge vsebine, vključno z iskalnikom, nedostopne za določene uporabnike. Ker je bil v tem obdobju uveljavljen Zakon o dostopnosti spletišč in mobilnih aplikacij (ZDSMA), je bilo portal treba naknadno prilagoditi. Takšne naknadne prilagoditve so vedno dražje in zahtevajo več časa, kot če bi bile zahteve po dostopnosti vključene že v začetno fazo razvoja.

Kot del portala gov.si smo v Arhivu Republike Slovenije aktivno sodelovali pri testiranjih in svetovanjih za izboljšanje dostopnosti portala. To sodelovanje smo izvajali v partnerstvu z Beletrino, kjer smo podajali predloge in rešitve za prilagoditev portala. Poleg tega smo skupaj z Beletrino organizirali usposabljanja za oblikovalce in ustvarjalce vsebin, saj smo želeli zagotoviti, da vse nove vsebine ustrezajo smernicam za dostopnost.

Danes je portal gov.si lahko predstavljen kot primer dobre prakse dostopnih spletišč. Prilagoditve, ki so bile izvedene, so omogočile dostopnost za širši krog uporabnikov, vključno z ranljivimi skupinami, in prispevale k večji socialni vključitvi ter enakopravnemu dostopu do javnih informacij in storitev.

Ta primer kaže, kako je s sodelovanjem različnih institucij in strokovnjakov mogoče izboljšati dostopnost in zagotoviti, da so javne storitve na spletu dostopne vsem uporabnikom, ne glede na njihove ovire.

6.5 Register ustvarjalcev arhivskega gradiva

Register ustvarjalcev arhivskega gradiva je manjše spletišče, ki vsebuje seznam ustvarjalcev arhivskega gradiva in osnovne podatke o njih (REGUST, 2024). Gre za spletišče, ki smo ga razvili in ga vzdržujemo sami. Ker spada med spletišča, ki morajo biti po Zakonu o dostopnosti spletišč in mobilnih aplikacij (ZDSMA) dostopna, smo izvedli prilagoditve, da bi izpolnjevalo zahteve glede dostopnosti.

Postopek prilagoditve je vključeval odpravo vseh pomanjkljivosti, ki smo jih odkrili z:

- ročno analizo, pri čemer smo spletno mesto pregledali z vidika skladnosti s smernicami WCAG, in
- avtomatsko analizo dostopnosti, ki smo jo izvedli z uporabo specializiranih orodij.

Z izvedbo teh prilagoditev smo zagotovili, da je spletišče dostopno vsem uporabnikom, ne glede na njihove morebitne ovire. Ta projekt potrjuje našo zavezanost k zagotavljanju dostopnosti vseh spletnih storitev, ki jih upravljamo, in našo skrb za skladnost z zakonodajo ter smernicami za spletno dostopnost.

Register ustvarjalcev arhivskega gradiva zdaj služi kot primer, kako je mogoče z združitvijo tehničnih orodij in ročne analize zagotoviti skladnost z zahtevami za dostopnost tudi na manjših in enostavnejših spletiščih.

6.6 Spletne strani regionalnih arhivov

V obdobju od 2019 do 2021 smo prilagodili spletne strani vseh šestih regionalnih arhivov, ki so del slovenske javne arhivske službe. To so:

- Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (PANG, 2024),
- Pokrajinski arhiv Koper (PAK, 2024),
- Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL, 2024),
- Zgodovinski arhiv Celje (ZAC, 2024),
- Pokrajinski arhiv Maribor (PAM, 2024) in
- Zgodovinski arhiv na Ptuj (ZAP, 2024).

Vsak od teh arhivov ima svojo unikatno spletno stran in svojega vzdrževalca, kar je zahtevalo prilagojen pristop. Najprej smo vsakemu arhivu in njegovemu razvijalcu predstavili problematiko spletne dostopnosti in pomen prilagoditev za ranljive skupine. Nato smo izvedli ročno analizo spletnih strani, da bi ugotovili, kje so potrebne prilagoditve.

Ko so razvijalci odpravili pomanjkljivosti, smo ponovno preverili ustreznost spletnih strani. Postopek je bil pri nekaterih arhivih zelo hiter, saj so nekateri razvijalci težave odpravljali sproti, celo v živo. V drugih primerih pa smo na odziv razvijalcev čakali več kot eno leto.

Pomembno je poudariti, da regionalni arhivi niso zavezanci po ZDSMA. Kljub temu je zelo pohvalno, da so se vsi odločili za prilagoditev svojih spletnih strani, kar kaže na njihovo zavedanje o pomenu dostopnosti.

Večina teh spletnih strani se je od prilagoditve že spremenila – dodale so se nove vsebine in spremenili so se nekateri elementi. Na žalost pri teh spremembah dostopnost za ranljive skupine ni bila vedno upoštevana. Čeprav smo njihove vzdrževalce usposobili za pripravo dostopnih spletnih strani, tega znanja pogosto ne uporabljajo.

V Arhivu Republike Slovenije smo vedno pripravljeni pomagati pri nadgradnjah in prilagoditvah spletnih strani, vendar je potreben interes regionalnih arhivov, da nas povabijo k sodelovanju. Kljub izzivom si prizadevamo za dolgoročno ohranjanje dostopnosti spletnih strani in izboljšanje izkušenj za vse uporabnike.

6.7 Virtualna arhivska čitalnica

Virtualna arhivska čitalnica (VAČ) je rezultat večletnih prizadevanj Slovenske javne arhivske službe (SJAS) v okviru projekta vzpostavitve slovenskega javnega elektronskega arhiva – e-ARH.si (Virtualna arhivska čitalnica, 2024a in 2024b).

Nosilec projekta je bil Arhiv Republike Slovenije, sodelovalo je vseh šest regionalnih arhivov iz Ljubljane, Maribora, Celja, Ptuja, Kopra in Nove Gorice.

VAČ je sodobna informacijska rešitev, ki uporabnikom omogoča naročanje in uporabo fizičnega ter elektronskega arhivskega gradiva v slovenskih arhivih. Njegov iskalnik združuje in nadgrajuje funkcionalnosti iskalnikov scopeQuery in SIRAnet ter povezuje informacijske baze

državnega in regionalnih arhivov. Poleg tega arhivom omogoča učinkovito upravljanje z naročili, pripravo arhivskega gradiva in neposredno komunikacijo z uporabniki.

Pri zasnovi VAČ smo posebno pozornost namenili spoštovanju strokovnih zahtev v skladu z arhivsko zakonodajo ter področnimi zakoni o varovanju osebnih podatkov, tajnih podatkov, davčnih in poslovnih skrivnosti ter avtorskih pravic.

VAČ je bil prvi spletni portal v Sloveniji in verjetno tudi širše, kjer je bila spletna dostopnost za ranljive skupine vključena kot zahteva že v razpisni dokumentaciji. Od izvajalcev smo zahtevali, da mora biti spletišče skladno z ZDSMA in smernicami WCAG.

VAČ je danes dostopen portal, vendar obstajajo posamezni elementi, ki so iz različnih razlogov še vedno nedostopni. Ti nedostopni elementi uporabnikom ne preprečujejo dostopa do informacij, naročanja gradiva ali izvajanja drugih postopkov. Kljub temu si prizadevamo, da bi bili vsi elementi portala stoodstotno dostopni.

Trenutno poteka *projekt e-ARH.si: NOO 2022–2025/2026*, ki je del državnega *Načrta za okrevanje in odpornost* in se osredotoča na digitalno preobrazbo javnega sektorja in javne uprave. V okviru tega projekta bomo VAČ nadgradili. Od izvajalcev bomo med drugim zahtevali tudi:

- odpravo obstoječih nedostopnih elementov,
- zagotovitev, da bodo vse nove funkcionalnosti in vsebine dostopne.

S tem bomo uporabnikom omogočili še boljšo in enakopravno uporabo storitev, obenem pa dodatno prispevali k večji digitalni inkluzivnosti javnega sektorja. VAČ tako ostaja ključno orodje za dostop do arhivskega gradiva v Sloveniji, s poudarkom na dostopnosti za vse uporabnike, ne glede na njihove morebitne ovire.

7 Zaključek

Izvedene prilagoditve arhivskega gradiva in spletnih strani za ranljive skupine so dokazale, da je tak proces zahteven, a izvedljiv. S kombinacijo sodobnih tehnologij, strokovnega znanja in sodelovanja z različnimi deležniki smo dosegli pomembne rezultate na področju dostopnosti. Pokazali smo, da je mogoče prilagoditi skoraj vse vrste gradiva, pri čemer je ključnega pomena predhodna ocena, katere enote so najbolj primerne za prilagoditev, še posebej pri dražjih projektih.

Na področju spletne dostopnosti je zakonodaja jasna in nedvoumno določa, kaj mora biti prilagojeno. Kot pri drugih področjih je tudi tukaj potrebno dosledno upoštevanje zakonodaje. ZDSMA je pomemben korak naprej, vendar je jasno, da je uspešna implementacija dostopnosti najlažja, če se na to misli že v fazi razvoja aplikacij. Naknadne prilagoditve so dražje in zahtevnejše.

Povečanje števila ljudi z oviranostmi, tudi med mlajšo populacijo, potrjuje potrebo po dodatni zakonski regulaciji. Prihodnji *Zakon o dostopnosti do proizvodov in storitev za invalide (ZDPSI)*, ki se bo začel uporabljati 28. junija 2025, bo še razširil zahteve na področju digitalne in fizične dostopnosti. (Pravno-informacijski sistem Republike Slovenije, 2024) Ključno sporočilo za razvijalce orodij in storitev je, da je že zdaj smiselno vključiti dostopnost, s čimer se bodo izognili dodatnim stroškom ob uveljavitvi zakona.

Nemec Žužek, A., 2016. EU Akcijski načrt za razvoj e-uprave. V: *IJU 2016: Informatika v javni upravi 2016*, Dostopno na: <http://iju2016.iju-konferenca.si/Upload/Predstavitve/A.%C5%BDuzek%20Nemec%20-%20Akcijski%20na%C4%8Drt.pdf> [5. 12. 2024].

Krajnc, A., 2021. Spletna dostopnost za ranljive skupine uporabnikov. *Blog COBISS*, 19. 1. 2021. Dostopno na: <https://blog.cobiss.si/2021/01/19/spletna-dostopnost-za-ranljive-skupine-uporabnikov/> [5. 12. 2024].

PAK: Pokrajinski arhiv Koper, 2024. Dostopno na: <https://arhiv-koper.si/> [5. 12. 2024].

PAM: Pokrajinski arhiv Maribor, 2024. Dostopno na: <https://www.pokarh-mb.si/> [5. 12. 2024]

PANG: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, 2024. Dostopno na: <https://www.pa-ng.si/> [5. 12. 2024].

Pravno-informacijski sistem Republike Slovenije, 2024. *Zakon o dostopnosti do proizvodov in storitev za invalide*. Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO8537> [5. 12. 2024].

Portal gov.si., 2024. Dostopno na: <https://www.gov.si/> [5. 12. 2024].

Pravno-informacijski sistem Republike Slovenije, 2010. *Zakon o izenačevanju možnosti invalidov*. Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO4342> [5. 12. 2024].

Pravno-informacijski sistem Republike Slovenije, 2018. *Zakon o dostopnosti spletišč in mobilnih aplikacij*. Dostopno na: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO7718> [5. 12. 2024].

REGUST: Register ustvarjalcev arhivskega gradiva, 2024. Dostopno na: <https://rega.ars.gov.si/rega/r/regust/index.htm> [5. 12. 2024].

RTV Slovenija, 2016. *Legendarni drenovci* [dokumentarni film]. Dostopno na: <https://www.rtvlo.si/dostopno/clanki/legendarni-drenovci-dokumentarni-film/508372> [5. 12. 2024].

Virtualna arhivska čitalnica, 2024a. Dostopno na: <https://vac.sjas.gov.si/vac> [5. 12. 2024].

Virtualna arhivska čitalnica, 2024b. *O VAČ*. Dostopno na: <https://vac.sjas.gov.si/vac/userhelp/aboutVAC> [5. 12. 2024].

Virtualna arhivska čitalnica, 2024c. *SI AS 1063/7. Koroški vojvoda Bernard Spanheimski obnavlja ustanovno listino cistercijanskega samostana v Kostanjevici (B)*. Dostopno na: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=139285&refCode=SI%20AS%201063/7&type=&subId=&subLink=> [5. 12. 2024].

Virtualna arhivska čitalnica, 2024d. *SI AS 1086/1219. To so gadi*. Dostopno na: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=389406&refCode=SI%20AS%201086/1219&type=&subId=&subLink=> [5. 12. 2024].

Virtualna arhivska čitalnica, 2024e. *SI AS 1086/552. Naš avto*. Dostopno na: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=388739&refCode=SI%20AS%201086/552&type=&subId=&subLink=> [5. 12. 2024].

Virtualna arhivska čitalnica. 2024f. SI AS 1460. Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana. Dostopno na naslovu <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=26218> [5. 12. 2024].

Virtualna arhivska čitalnica. 2024g. SI AS 1460/1. Fotografsko gradivo Zavoda za slepo in slabovidno mladino v Kočevju in Ljubljani. Dostopno na naslovu <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=626079> [5. 12. 2024].

Virtualna arhivska čitalnica, 2024h. SI AS 2057. Urad Vlade Republike Slovenije za informiranje. Dostopno na: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=264259> [5. 12. 2024]]

W3C, 2008. *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0*. Dostopno na: <https://www.w3.org/TR/WCAG20/> [5. 12. 2024].

W3C, 2024. *Making the Web work*. Dostopno na: <https://www.w3.org/> [5. 12. 2024].

ZAC: Zgodovinski arhiv Celje, 2024. Dostopno na: <https://zac.si/> [5. 12. 2024].

ZAL: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2024. Dostopno na: <https://www.zal-lj.si/> [5. 12. 2024].

ZAP: Zgodovinski arhiv na Ptuj, 2024. Dostopno na: <https://www.arhiv-ptuj.si/> [5. 12. 2024].

Arhiv Republike Slovenije, 2020/2021. *Projekt e-ARH.si: ESS 2016–2020*. Dostopno na: <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/projekt-e-arh-si/> [5. 12. 2024].